

1870 al negentien maal tot onlusten was gekomen, vooral uit protest tegen de verzwaarde herendiensten en tegen het betalen van belastingen in geld. De onlusten van 1888, nauwkeurig beschreven en geanalyseerd door de Indonesische historicus Sartono Kartodirdjo¹, richtten zich, tekenend genoeg, niet alleen tegen de Nederlandse gezagdragers maar ook tegen hun steun en toeverlaat: de inheemse hoofden. Negen van die inheemse gezagdragers en acht Nederlanders werden gedood – aan de zijde van de opstandelingen sneuvelden dertig personen; meer dan tweehonderd werden er gearresteerd, van wie elf publiekelijk opgehangen werden, bijna negentig tot vele jaren dwangarbeid veroordeeld, ruim negentig verbannen.

Van de aantallen slachtoffers die de overige lokale onlusten vergden en van de strafmaatregelen waartoe hun onderdrukking leidde, is ons geen overzicht bekend. Dat elk van die gebeurtenissen sporen naliet in de herinnering van de bevolking van de betrokken streek, behoeft geen betoog; zij lieten trouwens veelal ook een residu van angst achter in de geest van talrijke Europeanen – een angst die aan het eind van de jaren '50 werd versterkt door de berichten over de grote legeropstand in Voor-Indië, waar aanzienlijke aantallen Britten waren vermoord.²

Buiten Java geschiedde het Nederlandse ingrijpen in de negentiende eeuw meestal in dier voege dat expedities werden uitgezonden om inheemse vorsten die het de Nederlanders lastig hadden gemaakt, bijvoorbeeld door zeeroof, te tuchtigen. Bezet werden aanvankelijk alleen het tineiland Banka en, op Sumatra's westkust (zie kaart VI op pag. 62), Padang en omgeving; hier had een van het Islamietische Atjeh en van Arabië uit geïnspireerde orthodox-Islamietische groep de strijd aangeboden met inheemse machthebbers die niet wensten dat de hun machtsposities onderstrepende, traditionele *adat*-regels vervangen werden door de strenge voorschriften van de Koran. Het gouvernement ging de *adat*-partij steunen; deze behaalde na bijna twintig jaar strijd de overwinning.

Behalve op Sumatra (en daar ook in het zuiden: in de z.g. Lampongs) werd nog ingegrepen, korter, op Zuid-Celebes, op Bali en op enkele punten op Borneo, dat alles vóór 1860. Een jaar later, toen het op Sumatra opnieuw broeide, schreef de minister van koloniën aan de gouverneur-generaal: 'Ik beschouw elke uitbreiding van ons gezag in de Indische

¹ S. Kartodirdjo: *The Peasants' Revolt of Banten in 1888* (1966). ² In 1858, na het onderdrukken van de opstand, werd de *East India Company* ontbonden en kwam Voor-Indië als Brits-Indië onder de Britse Kroon te ressorteren.